

Iva Pasini Tržec

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb

Slike starih majstora iz zbirke Ervina i Branke Weiss u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 30. 9. 2019.

UDK 75.074(497.5Zagreb)"19"

DOI 10.31664/ripu.2019.43.18

Sažetak

U fundusu Strossmayerove galerije starih majstora HAZU šesnaest je slika starih majstora iz zbirke Ervina i Branke Weiss. Obuhvatnim istraživanjem dokumenata koji se čuvaju u različitim arhivskim institucijama i fondovima ocrta se sudbina zbirke Weiss neposredno prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata te se utvrđuju okolnosti transfera slika starih majstora u Strossmayerovu galeriju.

Kroz prizmu istraživanja prodaje i kupovine slika starih majstora utvrđuje se aktivnost Ervina Weissa na bečkom tržištu umjetninama. Također se donose nova saznanja o provenijenciji pojedinih slika, prije njihova ulaska u zbirku Weiss, koja su u nekim slučajevima upotpunjena i rezultatima istraživanja fizičkih tragova na poleđinama slika.

Ključne riječi: *zbirka Ervina i Branke Weiss, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, slike starih majstora, provenijencija, bečko tržište umjetnina, Auktionshaus für Altertümer Glückselig*

Dana 19. siječnja 1952. obavljena je primopredaja slika starih majstora iz zbirke Ervina (Zagreb, 1884.–1966.) i Branke Weiss (Samobor, 1902. – Zagreb, 1975.) Strossmayerovoj galeriji.¹ Osim petnaest slika starih majstora Strossmayerovoj je galeriji tada predano i stotinjak fotografija umjetničkih predmeta iz zbirke te isto toliko fotografija raznih umjetnina.² Primopredajni se zapisnik temeljio na popisima iz 1949. i 1950. godine, koji su sastavljeni uslijed sekvestracije imovine Ervina Weissa u njegovom stanu u Boškovićevoj ulici 2/1 (sl. 1) temeljem rješenja Kotarskoga suda za II. i III. rajon grada Zagreba od 26. veljače 1949. godine.³ Na popisu iz 1949. prepoznajemo četrnaest,⁴ a na popisu imovine iz 1950. godine, na kojem su popisani naknadno pronađeni predmeti, jednu sliku starih majstora,⁵ danas u Strossmayerovoj galeriji. Slika *Sveta Obitelj sa svetom Elizabetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, kopija po Nicolasu Poussinu (1594.–1665.) Strossmayerovoj je galeriji bila predana prije, kako je to naznačeno u primopredajnom zapisniku.⁶ *Promemoria* iz 1947. godine potvrđuje i razjašnjuje ranije prispjeće slike.⁷ Naime prije otvaranja Strossmayerove galerije u novom poslijeratnom postavu, autor postava i ravnatelj Galerije Ljubo Babić (1890.–1974.) nastojao je dobiti tu sliku za devetu dvoranu u kojoj je planirao izložiti djela francuskih

majstora. Ervin Weiss složio se s posudbom slike »samo na jedan dan, i to prilikom održavanja svečane sjednice i otvorenja Galerije.«⁸ Iako slika nije uvrštena u galerijske kataloge, može se pretpostaviti da je nakon poslijeratnoga otvorenja u Galeriji i zadržana.

Weiss je svoje uvjete posudbe argumentirao okolnošću da »posjeduje galeriju, koja je u najnovije doba pristupačna javnosti, a Poussin je najistaknutije djelo u njegovoj galeriji.«⁹ Zbirka Ervina i Branke Weiss u prvim je poslijeratnim godinama uistinu bila dostupna javnosti, o čemu svjedoči dokumentacijska građa Konzervatorskoga zavoda pohranjena u Središnjem arhivu Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.¹⁰ Rješenjem o zaštiti umjetničkih predmeta od 30. svibnja 1945. zbirka Ervina i Branke Weiss registrirana je i stavljena pod zaštitu Konzervatorskoga zavoda.¹¹ Potom je 8. kolovoza 1947. dobila status privatne zbirke javnoga značaja.¹²

Dokumentacija Ministarstva prosvjete Narodne Republike Hrvatske, koja se čuva u Hrvatskom državnom arhivu, dodatno razjašnjuje postupak i razloge zaštite i proglašenja umjetničkih zbirki.¹³ Rješenje o zaštiti donosio je Konzervatorski zavod u skladu sa Zakonom o zaštiti spomenika

1. Interijer stana Ervina i Branke Weiss, Boškovićeve 2/1, Zagreb
Interior of Ervin and Branka Weiss' apartment in Boškovićeve street 2/1, Zagreb

kulture te naredbom Ministarstva prosvjete, a na temelju zapisnika Komisije za sakupljanje i čuvanje kulturnih spomenika i starina (tzv. KOMZA), čija je poslijeratna zadaća bila i popisivanje materijala sa spomeničkim svojstvima u privatnim zbirkama.¹⁴ Takva su rješenja u načelu trebala spriječiti nametnuto useljenje sustanara koje su provodile gradske stambene vlasti, odnosno narodni odbori uživajući pravo raspolaganja stanovima. Značajan porast broja izdanih rješenja o zaštiti zbirke u Zagrebu zabilježen je tijekom 1947. godine očito kao reakcija na daljnja stejšnjavanja stambenih prostora.¹⁵ Od kraja 1946. godine Konzervatorski je zavod započeo proglašavati i zbirke s javnim značajem, u kojima nisu bili zaštićeni samo umjetnički predmeti nego i njihov razmještaj u čitavom stanu. Neizravno je time trebala biti osigurana zaštita čitavoga stana.¹⁶ Postupak zaštite provodio je Konzervatorski zavod imenovanjem komisije koju su činili direktor Konzervatorskoga zavoda Ljubo Karaman, direktor Muzeja za umjetnost i obrt Vladimir Tkalčić i jedan predstavnik Ministarstva prosvjete. Nakon proglašenja vlasnik je bio dužan dva puta tjedno po nekoliko sati omogućiti razgled zbirke. Ujedno je trebao održavati nepromijenjen raspored umjetničkih predmeta u prostorijama određenim za izlaganje.

Zbirka Ervina i Branke Weiss bila je otvorena za posjetitelje od 1. rujna 1947., svakoga utorka i petka od deset do dvanaest sati.¹⁷ Te su godine samo tri zagrebačke zbirke uživale taj status.¹⁸ Njihova pristupačnost javnosti objavljena je i u novinskim osvrtima, a zbirka Ervina i Branke Weiss u prilogu iz *Novoga lista* posebno je istaknuta fotografijom »barokne sobe«.¹⁹ Do kraja 1948. godine još su samo četiri zbirke proglašene javnima, unatoč relativno velikom broju zamolbi vlasnika zbirki koji su uz zaštitu predmeta nastojali dobiti i status javnoga karaktera zbirke.²⁰

O industrijalcu i veletrgovcu Ervinu Weissu, direktoru Trbovljanskoga ugljenokopa malo je objavljenih podataka.²¹ Iz analize novinskih članaka i arhivskih dokumenata proizlazi da je uživao veliki ugled u međuratnom razdoblju, kako u gospodarstvu, tako i u kulturnom životu grada Zagreba.²²

Bio je član odbora i dugogodišnji blagajnik Društva prijatelja Strossmayerove galerije, čija je primarna zadaća bila upotpuniti zbirni fond Strossmayerove galerije.²³ Iz odluka, postupaka i rasprava na odborским sjednicama Društva vidljivo je da je Weiss bio vrlo dobro upoznat s umjetničkim tržištem u susjednim većim središtima. Osobito se ističe njegovo poznavanje kretanja cijena na bečkim aukcijama. Stoga ne čudi da mu je bila dodijeljena uloga u pregovorima oko kupovine slika iz bečke zbirke Ritter von Klarwill 1929. godine, kada je Društvo za Strossmayerovu galeriju nabavilo dvije slike nizozemskoga zlatnog doba.²⁴

Dokument *Značenje bivše zbirke Ervin Weiss* koji se čuva u arhivu Ministarstva kulture vrijedno je svjedočanstvo Weissove sakupljačke djelatnosti, donoseći brojne podatke o kupovinama umjetničkih predmeta.²⁵ Ti su podaci sakupljeni na temelju pedantno vođenih bilježaka Ervina Weissa, koji je čuvao memoriju na pojedine kupovine, međutim koje danas nisu sačuvane. Analiza anotiranih bečkih aukcijskih kataloga potvrđuje izravnu aktivnost Ervina Weissa na tržištu umjetninama u tome gradu. Njegovo se ime pojavljuje u tzv. protokolarnim katalozima aukcijske kuće *Auktionshaus für Altertümer Glückselig*, koja je već kao glavno mjesto Weissovih kupovina istaknuta u navedenom dokumentu, te protokolarnim katalozima aukcijske kuće C. J. Wawra (Alfred Wawra).²⁶

S vlasnicima aukcijske kuće *Auktionshaus für Altertümer Glückselig* Samuelom (1873.–1945.) i Maximilianom Glückselig (1881.–1952.)²⁷ održavao je Ervin Weiss ne samo poslovne nego i prijateljske odnose, o čemu svjedoči i afera iz 1929. godine kada su Weiss i braća Glückselig razotkrili krađu bjelokosnoga plenarija iz Riznice zagrebačke katedrale na čije je mjesto postavljena krivotvorina.²⁸ Iz tadašnjega tiska, koji je detaljno izvještavao o događajima, saznajemo da su braća Glückselig u više navrata boravila u Zagrebu te održavala redovite kontakte sa svojim »znancem« Ervinom Weissom.²⁹

Prva za sada utvrđena kupovina slike starih majstora od aukcijske kuće *Auktionshaus für Altertümer Glückselig* realizirana je 1925. godine kada je Ervin Weiss na prodaji zbirke berlinskoga tvorničara tekstila Jacquesa Mühsama (1857.–1930.) kupio sliku *Portret žene s psićem u krilu*.³⁰ Slika je u katalogu navedena pod brojem 106 uz reprodukciju i kratki opis, a u protokolarnom katalogu uz Weissovo ime naveden je i isplaćeni iznos od 640 šilinga (sl. 2). Prodavana kao djelo flamanskoga majstora, ta malena slika niti danas nema razriješeno atributivno određenje, no utvrđeno je da ponavlja istoimenu invenciju nizozemskoga slikara Antonia Mora (1519.–1575.), koja se čuva u Museo del Prado u Madridu.³¹

Na poledini slike sačuvano je više ceduljica: osim Weissove okrugle plave markice s bijelim slovima »ERVIN WEISS ZAGREB« i crvenim brojem 333, kakvom je Weiss običavao bilježiti poledine svojih slika, prepoznajemo i okruglu ceduljicu s crvenim natpisom »Sammlung Mühsam«, kao dodatnu potvrdu da se slika nekoć nalazila u toj uglednoj berlinskoj zbirci minijatura, stakla i proculana (sl. 3).³² Anotirani Glückseligov katalog bilježi Weissovo prezime i uz nekoliko drugih umjetnina, ne potvrđujući samo da je Weiss

2. *Portret žene s psićem u krilu*, iz aukcijskog kataloga *Sammlung Kommerzienrat Jacques Mühsam Berlin, Miniaturen und Aquarell-Porträts*, Auktionshaus für Altertümer Glückselig, Beč, 27.–30. travnja 1925., kat. br. 106

Portrait of a lady with a lap dog, from the auction catalogue *Sammlung Kommerzienrat Jacques Mühsam Berlin, Miniaturen und Aquarell-Porträts*, Auktionshaus für Altertümer Glückselig, Vienna, 27–30 April 1925, Cat. no. 106

3. Poledina slike *Portret žene s psićem u krilu* (prema Antoniju Moru), nakon 1555., ulje na dasci, 18,5×12,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-706

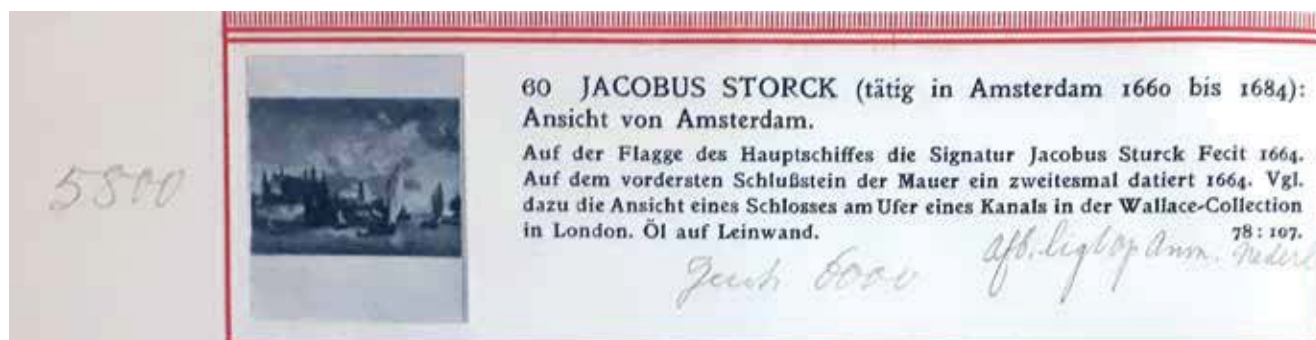
Back of the Portrait of a lady with a lap dog (after Antonio Moro), after 1555, oil on wood, 18.5×12.5 cm, Strossmayer Gallery of Old Masters, Inv. no. SG-706

aktivno sudjelovao na prodajama u Beču nego i ukazujući da je na istoj aukciji kupovao više umjetničkih predmeta.³³

Braća Glückselig vjerojatno su uputila Weissa na za sada još slabo istraženu bečku aukcijsku kuću C. J. Wawra, s kojom su ponekad organizirali zajedničke prodaje.³⁴ Weissovo se ime sa ili bez odrednice »Zagreb« ili »Agram« višekratno javlja u Wawrinim katalozima,³⁵ no iz pregleda anotiranih kataloga koji se čuvaju u bečkom Dorotheumu proizlazi da je Weiss kod Alfreda Wawre kupio samo jednu sliku staroga majstora, i to 1926. godine kada je organizirana posljednja, četvrta u nizu prodaja umjetnina iz zbirke istaknutog sakupljača internacionalne reputacije Maxa Straussa (u. 1925.), na kojoj su prodavane slike starih i modernih majstora, minijature i crteži,³⁶ a koja je privukla velik broj stranih sakupljača, osobito iz Češke i Jugoslavije.³⁷ Riječ je o slici

Mrtva priroda Pietera Claesza (1597./98.–1660./61.), uz čiji je kataloški navod upisano »Ervin Weiss Agram« te iznos od 1200 šilinga.³⁸ Slika je reproducirana i kratko opisana s napomenom o monogramu i tragovima datacije,³⁹ no nije ju moguće prepoznati u popisu zbirke Ervina Weissa, te nam njezina sudbina za sada ostaje nepoznata.

Sljedeća prodaja na kojoj je identificirana slika nekoć u Weissovu vlasništvu održana je 1927. godine. Tada su u organizaciji aukcijske kuće Glückselig prodavana djela iz ostavštine Viktora (1865.–1919.) i Helene Mautner-Markhof (u. 1926.), potomaka ugledne obitelji pivara podrijetlom iz Češke, čije ime i danas slovi kao jedno od važnijih austrijskih brendova prehrambenih proizvoda.⁴⁰ Pod brojem 60 uz kratki opis i reprodukciju prodavana je slika *Luka u Holandiji* kao djelo Jacobusa Storcka (1641.–1692.) (sl. 4).⁴¹

4. Kat. br. 60 iz aukcijskog kataloga *Nachlass Viktor und Helene Mautner-Markhof: Gemälde moderner und alter Meister, Skulpturen, Mobiliar, Porzellan etc.*, Beč, 22.–24. studenoga 1927.

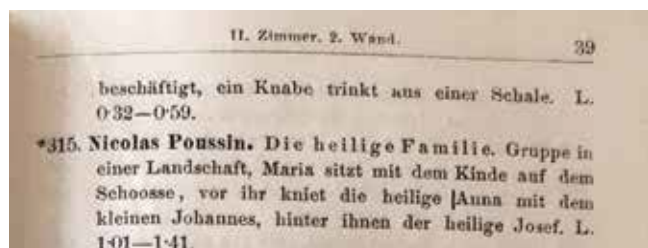
Cat. no. 60 from the auction catalogue Nachlass Viktor und Helene Mautner-Markhof: Gemälde moderner und alter Meister, Skulpturen, Mobiliar, Porzellan etc., Vienna, 22–24 November 1927

Atribucija slike amsterdamskom slikaru marina Jacobusu Storcku zadržana je do danas.⁴² Slika je datirana u 1664. godinu i signirana punim potpisom na bijelom polju nizozemske zastave na krmu broda i na zaglavnom kamenu na zidinama grada. Riječ je o jednoj od Storckovih inačica istovjetnoga riječnog krajolika s gradom, koje se danas čuvaju u brojnim europskim privatnim i javnim zbirkama.⁴³ Najsrodnije zagrebačkoj su slika u Wallace Collection u Londonu⁴⁴ te slika prodavana u Amsterdamu posredstvom aukcijske kuće Christie's 1997. godine.⁴⁵

Početna cijena na aukciji od 6000 šilinga nije ostvarena te je slika kupljena za 5800 šilinga, kako saznajemo iz anotiranoga kataloga koji se čuva u Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, RKD u Den Haagu, ali i novinskoga osvrtu na aukciju.⁴⁶ Iako anotacija ne sadrži ime kupca, s velikom sigurnošću možemo ustvrditi da je kupovinu na toj aukciji osobno realizirao Ervin Weiss.

Ervin Weiss zasigurno je kod aukcijske kuće Glückselig kupio i sliku *Sveta Obitelj sa svetom Elizabetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, kopiju po Nicolasu Poussinu.⁴⁷ U dokumentu Ministarstva kulture koji rezimira Weissovu sakupljačku djelatnost stoji da je »bila nekoć vlasništvo galerije Liechtenstein u Beču, vodjena tamo pod brojem 189.«⁴⁸ Uvidom u stare kataloge i inventare privatne zbirke Fürsten von und zu Liechtenstein u Beču potvrđuje se ta zvučna provenijencija. Slika je bila izložena u prvome salonu prvoga kata *Gartenpalais der Rossau* u Beču tijekom 19. stoljeća (sl. 5).⁴⁹ Nabavljena je »vor 1807 von Frauenholz«.⁵⁰ Najvjerojatnije je riječ o Johannu Friedrichu Frauenholzu (1758.–1822.), njemačkom trgovcu umjetninama međunarodnoga ugleda, izdavaču i cijenjenome *connoisseuru* sa sjedištem u Nürnbergu.⁵¹ Godine 1896. premještena je u Liechtensteinov dvorac Feldsberg (Valtice) u današnjoj Češkoj, odakle je 10. ožujka 1922. »an

5. *Katalog der fürstlich Liechtensteinischen Bilder-Galerie im Gartenpalais der Rossau zu Wien*, katalog galerije Liechtenstein u Beču, Beč, 1873., kat. br. 315

Katalog der fürstlich Liechtensteinischen Bilder-Galerie im Gartenpalais der Rossau zu Wien, *catalogue of the Liechtenstein Gallery in Vienna, Vienna, 1873., cat. no. 315*

Glückselig als verkauft übergeben.«⁵² Sliku ne nalazimo u Glückseligovim prodajnim katalogima te je očigledno bila ponuđena na prodaju izravno u aukcijskom salonu firme. Kada je sliku Weiss točno nabavio ostaje nepoznato.

Ervin Weiss uživao je značajan ugled sakupljača već od ranih dvadesetih godina. Povodom obilježavanja četrdeset godina izlazenja *Zagreber Tagblatta* 1925. godine tiskan je članak *Die Zagreber privaten Kunstsammlungen*, u kojem je Weiss zadobio istaknuto mjesto.⁵³ Članak su ubrzo potom objavile i bečke novine *Internationale Sammler Zeitung*, izvještavajući o Weissovoj »stručno vođenoj i uređenoj zbirci« koja »nudi svim ljubiteljima umjetnosti i stručnjacima veliki broj iznimno interesantnih, a često i neizmjerljivo rijetkih umjetničkih djela, koje je vlasnik sustavno i s velikim razumijevanjem sakupljao tijekom dva desetljeća.«⁵⁴ Novinski osvrt služi i kao važan izvor saznanja o nabavama realiziranim prije 1925. godine jer se u njemu nabrajaju i najznačajnije umjetnine u zbirci. »Nicht große, aber hübsche Bildersammlung« uključivala je između ostaloga i slike »Querfurt, N. Grund«.⁵⁵ Prepoznavanje dviju slika konjaničkoga prizora u navodu iz novinskoga osvrta, koje su u Strossmayerovoj galeriji od 1990. godine atribuirane Augustu Querfurtu (1696.–1761.), ostaje samo načelno,⁵⁶ no pod imenom češkoga slikara iz 18. stoljeća Norberta Grunda (1717.–1767.), zasigurno se kriju slike *Vjenčanje* i *Život u logoru*.⁵⁷ Naime na poledini slike *Život u logoru* sačuvan je olovkom ispisan natpis »Norbert Grund / 25. VI. 1902. zugeschrieben«. Slike su danas u Galeriji pripisane nizozemskom slikaru Johannesu Lingelbachu,⁵⁸ no atribucija Norbertu Grundu, čije ime predstavlja sinonim za češko rokoko slikarstvo, posve je uvjerljiva. Elegancija njegovih malih formata istaknutih svjetlosnih akcenata i nanosa bijele boje objedinjuje iskustva nizozemskoga i flamanskoga *genrea*, venecijanskoga krajolika i francuskih galantnih prizora.⁵⁹

Ervin Weiss poimence je bio istaknut u bečkim novinama kao potencijalan kupac povodom prodaje čuvene zbirke Figdor 1930. godine, no čini se da tada nije realizirao niti jednu kupovinu.⁶⁰

Istraživanja oznaka na poledinama slika nekoć u Weissovoj zbirci upotpunjuju saznanja o ranijim vlasnicima umjetnina. Na poledini slike *Dame u razgovoru s kavalikom* nizozemskoga slikara Matthijsa Naiveua (1647.–1726.) sačuvano je više ceduljica s tiskanim natpisima na ćirilici (sl. 6).⁶¹ Može se iščitati ime »M. G. Kraevskaja« i »V. F. Kraevski«. ⁶² Krije li se iza imena otac ruske atletike, liječnik Wladyslaw Frantsevich Krajewski (1841.–1901.) i njegova žena, za sada ostaje na razini pretpostavke, jer izostaju saznanja o njihovoj sakupljačkoj djelatnosti.⁶³ Krajewski, rodom iz plemićke obitelji u Varšavi, ostao je ponajviše zapamćen kao inovator na polju fizičke kulture. Nakon dugogodišnjih putovanja u inozemstvo, gdje je proučavao razne oblike tjelesne aktivnosti, Krajewski je u St. Peterburgu otvorio sportski klub te je objavio knjige s uputama i savjetima za atletičare koje vrijede još i danas.⁶⁴ Sudbina slike *Dame u razgovoru s kavalikom*, iako za sada nema konkretnijih uporišta, može se ipak djelomično pretpostaviti. Naime tijekom dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća veliki broj umjetnina iz državnih zbirki Sovjetskoga Saveza bio je ponuđen na prodaju kako bi se potpomognula

6. Matthijs Naiveu, *Dame u razgovoru s kavalikom*, ulje na platnu, 52 × 42 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-707, i detalj poledine

Matthijs Naiveu, *Ladies talking to a cavalier*, oil on canvas, 52 × 42 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Strossmayer Gallery of Old Masters, inv. no. SG-707, and a detail of the back

financijska situacija novoosnovane države.⁶⁵ Među tim su se umjetninama našle i one iz privatnih umjetničkih zbirki koje su uslijed Oktobarske revolucije bile nacionalizirane.⁶⁶ Osim organiziranih prodaja, prvenstveno u Njemačkoj i Austriji, dokumentirane su i izravne kupovine europskih trgovaca umjetninama u Rusiji.⁶⁷ Max Glückselig bio je među istaknutim trgovcima umjetninama koji je dobio službeni poziv za posjet Moskvi, kako bi kupio umjetnine.⁶⁸ Lako je moguće da je istim kanalima stigla i slika *Dame u razgovoru s kavalikom* ruske provenijencije na europsko odnosno bečko tržište umjetninama, gdje ju je Weiss mogao nabaviti.

Na austrijskom je tržištu bila prodavana i slika *Seoska veselica* neznanoga nizozemskoga slikara, na što upućuju oznake na njezinoj poledini.⁶⁹ Ceduljicu s crnim pečatom i natpisom *Bundesdenkmalamt* koji je okružen dvostrukim krugom, a jednostruki središnji krug ukoviruje motiv orla, koristila je *Savezna služba sa zaštitu spomenika* od 1923. do 1934. godine odobravajući izvoz umjetnina s austrijskog teritorija. Vrijeme

korištenja pečata za sada je i jedini dostupan podatak o vremenu nabave te slike. Na poledini slike *Rasipni sin* flamanškoga slikara Christoffela van der Laemena (1607.–1651.) nalazi se slična ceduljica, no zbog izrazito lošega stanja očuvanosti samo ju uvjetno možemo povezati s austrijskim tržištem.⁷⁰ Potvrde o dozvoli izvoza slika s austrijskoga teritorija za prva tri desetljeća 20. stoljeća su nažalost samo djelomično sačuvane, te uvid u dokumente koji se čuvaju u arhivu *Bundesdenkmalamt* nije rezultirao upotpunjavanjem saznanja o Weissovim kupovinama iz toga razdoblja.⁷¹ Međutim znatan broj dozvola sačuvan je iz kasnijih desetljeća, među kojima je pronađena jedna izvozna dozvola na ime Ervina Weissa (sl. 7). Pošiljatelj Friedrich Laudner dobio je dozvolu izvoza jedne slike »1 Bild: unbekannter Maler, Vieherde a./d. [an der] Tränke« za primatelja Ervina Weissa 23. studenoga 1938. godine.⁷² Paket od 16 kilograma trebao je biti poslan vlakom. U Strossmayerovoj galeriji nalazi se slika *Stado s pastirima* koja potječe iz Weissove zbirke i koja bi se mogla prepoznati u šturom opisu »stado na pojilu«, iako na njezinoj poledini nema pečata tada nadležne *Zentralstelle für Denkmalpflege*.⁷³

Domaći i inozemni ugled zbirke Weiss odrazio se i u činjenici da je zbirka bila među prvima u kojoj je provedeno popisivanje i fotografiranje umjetničkih predmeta po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske. Popisivanje je započeto 28. svibnja 1941. godine »prema odluci konzervatora prof. Gjüre Szabe, odnosno ravnatelja Hrvatskoga narodnoga muzeja za umjetnost i obrt Vladimira Tkalčića, a na osnovi zakonske odredbe poglavnikove«. ⁷⁴ Na temelju *Zakonske odredbe o zabrani otuđivanja i izvažanja starinskih umjetničkih, kulturno-povjesnih i prirodnih spomenika na području NDH*, koja je donesena u svibnju 1941. godine,⁷⁵ Konzervatorski ured donio je odluku »da se svi predmeti umjetničke, kulturno-historijske i prirodne važnosti koji se nalaze u privatnom posjedu (...) imaju pregledati, popisati, te u slučaju nedovoljne zaštićenosti istih prenijeti u za to određene ustanove«⁷⁶ te s tim u vezi izdao *Upozorenje vlasnicima starina* kojim su »posjednici starina« upozoreni »da ne izbjegavaju popisu, nego da idu na ruku izaslanicima zavoda, i olakšaju im rad.«⁷⁷

Zbirka Ervina i Branke Weiss nije doživjela sudbinu većine židovskih zbirki, koje su nakon popisivanja ubrzo bile pohranjene u Muzeju za umjetnost i obrt.⁷⁸ Prilikom ispunjavanja obrasca o imovini na temelju *Zakonske odredbe o obveznoj prijavi imetka Židova i židovskih poduzeća* od 5. lipnja 1941. godine, Branka Weiss navela je zbirku pod svojim imenom te priložila mišljenje Vladimira Tkalčića o velikoj vrijednosti svih predmeta u stanu koji se »ukazuje kao jedna cjelina« uz preporuku da ostane u Boškovićevoj ulici.⁷⁹ Zbirka je sigurno na toj adresi ostala do srpnja 1943. godine, kada Vladimir Tkalčić upućuje svoje protivljenje Ministarstvu narodne prosvjete zbog odluke Redarstvene oblasti za grad Zagreb o »izselenju stana« jer se »stan gdje Branke Weiss rođj. Huth sastoji u celosti od predmeta velike a djelomično i neprocjenjive umjetničke vrijednosti«. ⁸⁰ Predlaže da zbirku i nadalje čuva Branka Weiss »kao osoba povjerenja«, a ako se ostane pri odluci o useljavanju stranih osoba, upozorava »da to smiju biti samo takove osobe koje će pod svojom odgovornošću moći jamčiti i čuvati ovo veliko i važno narodno blago.«⁸¹ Iz dopisa je vidljivo da prijenos predmeta u

7. Izvozna dozvola na ime Ervina Weissa, »Ausfuhr 1938, 8556, Friedrich Laudner«

Export licence on behalf of Ervin Weiss, "Ausfuhr 1938, 8556, Friedrich Laudner"

Muzej za umjetnost i obrt nije izvršen »zbog nesavladivih materijalnih i tehničkih zaprijetaka«. ⁸²

U svojoj prijavi imovine Ervin Weiss navodi da je umirovljeni ravnatelj Trbovljanskoga ugljenokopnog društva, od 14. rujna 1925. godine katoličke vjere.⁸³ Prijelaz na katoličku vjeru detaljno je iznio Ustaškome redarstvenom povjerenstvu moleći izuzeće od nošenja židovskoga znaka, što mu je odobreno.⁸⁴ Osim toga pozvao se i na ugledno podrijetlo svoje supruge čiji je otac Gustav Huth umirovljeni banski savjetnik.

Ustrojavanjem Narodne Republike Hrvatske, kao dijela nove jugoslavenske državne zajednice, uslijedilo je stvaranje novih vlasničkih odnosa. Gotovo svi doneseni zakoni bili su u znaku destimuliranja privatnoga, a jačanja državnoga vlasništva.⁸⁵ Osobito plodonosna mjera podržavljenja bio je *Zakon o konfiskaciji imovine i izvršenju konfiskacije* (1945.). Iako je u podlozi svih zakonskih odredaba bila prisutna mjera oduzimanja imovine zbog suradnje s okupatorom, spomenuti je zakon isključivo počivao na kriteriju kažnjavanja vojnih zločinaca i narodnih neprijatelja. Međutim kako je ubrzo ustanovljeno da je »pravih izdajnika među klasnim neprijateljima (...) premalo«, imovina se oduzimala na »manipulatorski način« pod izlikom suradnje s okupatorom

kako bi se ograničilo privatno vlasništvo, odnosno doslovno uništili privatnici.⁸⁶

Kotarski sud za II. i III. rajon grada Zagreba rješenjem od 26. veljače 1949. godine stavio je »u cilju osiguranja imovinskih interesa države« pod sekvestar cjelokupnu imovinu Ervina Weissa, koji je zahvatio i kulturno-umjetničke predmete.⁸⁷ Kako su ti predmeti još od 1945. godine bili zaštićeni, Konzervatorski je zavod kao nadležna državna ustanova za zaštitu spomenika izvijestio Kotarski sud o preuzimanju i upravljanju nad predmetima kulturno-umjetničke vrijednosti od strane KOMZA-e.⁸⁸ Isprva je čuvaricom zbirke imenovana Branka Weiss, a potom, nakon što je utvrđeno da se nalazila u istražnom zatvoru, djelatnici KOMZA-e.⁸⁹ Pravomoćnom presudom Vojnoga suda u Zagrebu od 26. svibnja 1950. godine Ervin Weiss osuđen je i na kaznu konfiskacije cjelokupne imovine. Za vrijeme trajanja izvršnog postupka na Kotarskome sudu Ministarstvo za nauku i kulturu nastojalo se da svi umjetnički predmeti budu predani Konzervatorskome zavodu, koji je kanio imenovati Muzej za umjetnost i obrt ustanovom nadležnom za upravljanje zbirkom.⁹⁰ Rješenjem Kotarskoga suda II. u

Zagrebu od 10. siječnja 1951. godine predmeti kulturno-umjetničke vrijednosti predani su međutim u posjed Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti.⁹¹ Ubrzo potom, prema odluci uprave Akademije izdvojena je »zbirka vrijednog porculana« i predana u posjed Muzeju za umjetnost i obrt, a »pokućstvo, slike, sagovi, i t. d.« ostali su i dalje u posjedu »Akademije odnosno stare i nove galerije.«⁹² Više od četiristo kulturno-povijesnih, umjetničkih predmeta i predmeta dnevne uporabe iz zbirke Ervina i Branke Weiss na taj je način bilo razdijeljeno među različitim zbirkama u Zagrebu.

Ne ulazeći u složenu problematiku pravnih posljedica takvoga slijeda izvlaštenja/transfere umjetnina, sudbina slika starih majstora iz zbirke Weiss u Strossmayerovoj galeriji odraz je turbulentnih mijena društveno-političkih okolnosti tijekom 20. stoljeća. Prije svega nova saznanja o slikama iz zbirke Weiss rječito su svjedočanstvo Weissova istančanoga ukusa i vještoga snalaženja na međunarodnome, osobito bečkome tržištu umjetninama između dvaju svjetskih ratova. Utvrđena provenijencija pojedinih slika iz značajnih austrijskih i njemačkih zbirki dodatno govori tome u prilog.*

Bilješke

- 1 Zapisnik o primopredaji slika iz zbirke Ervina Weissa, 19. siječnja 1952. Arhiv Strossmayerove galerije (dalje: Arhiv SG), kutija 5 (1944.–1952.), 1952.
- 2 Danas je taj fotografski materijal nažalost rasparčan. Oko 1850 knjiga s područja povijesti umjetnosti i umjetničkoga obrta već je ranije bilo predano Strossmayerovoj galeriji, kako proizlazi iz primopredajnog zapisa. Isto.
- 3 Isto.
- 4 »26. *Konjanička borba* (inv. br. SG-698) 27. *Opraštanje i Odmaranje* (inv. br. SG-699, SG-700) 31. *Pastir i pastirica u pejzažu* (inv. br. SG-701) 32. *Šumski pejzaž s vodopadom* (inv. br. SG-702) 33. *Seljačka veselica* (inv. br. SG-709) 273. *Muškarac s krznenim ovratnikom* (inv. br. SG-703) 281. *Osedlavanje konja i Jahača scena* (inv. br. SG-704, SG-705) 282. *Bogorodica s malim Isusom* (inv. br. SG-710) 283. *Sveta porodica u pejzažu* (inv. br. SG-711) 356. *Dama s malim psićem* (inv. br. SG-706) 357. *Priča o izgubljenom sinu* (inv. br. SG-712) 366. *Dvije dame u razgovoru s kavalirirom* (inv. br. SG-707).« Popis imovine sastavljen 3. ožujka 1949. Arhiv SG, dokumentacija Weiss.
- 5 »69. *Luka u Holandiji* (inv. br. SG-663).« Popis imovine naknadno pronađenih predmeta, 1950. Isto.
- 6 Zapisnik o primopredaji slika iz zbirke Ervina Weissa, br. 15, 19. siječnja 1952. Arhiv SG, kutija 5 (1944.–1952.), 1952.
- 7 Promemoria, 1947. Arhiv SG, kutija 5 (1944.–1952.), 1947.
- 8 Isto.
- 9 Isto.
- 10 Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Zbirka starije građe, Zaštićene privatne zbirke – rješenja o proglašenju zaštite nad konfisciranim umjetninama: Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture; Konzervatorski zavod Hrvatske (1945.–1961.) (dalje: MK-UZKB/SA-ZPZ).
- 11 Rješenje o zaštiti, 30. svibnja 1945. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.
- 12 Proglašenje privatne zbirke s javnim značajem, 8. kolovoza 1947. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.
- 13 Hrvatski državni arhiv, Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske (dalje: HR-HDA-291), kutija 58. Usp. i VELJKO MIHALIĆ, Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada, u: *Muzeologija*, 45 (2008.), 25, bilj. 2.
- 14 Više o djelatnosti KOMZA-e vidjeti: IVA PASINI TRŽEC, O djelovanju Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina, u: *Peristil*, 62 (2019.) (u tisku); IVA PASINI TRŽEC, KOMZA, The Commission for Gathering and Protection of Cultural Monuments and Antiquities (1945–1954), izlaganje na skupu *TransCultAA Zagreb Study Day*, Zagreb, 25. rujna 2019.
- 15 HR-HDA-291, kutija 61, 62, 63, 65; MK-UZKB/SA-ZPZ.

16

No niti taj oblik zaštite nije bio dugotrajan, a mnogi su umjetnički predmeti pod krinkom zaštite izmješteni i muzealizirani upravo zbog useljavanja sustanara ili prisilnoga iseljavanja stanara.

17

Otvaranje zbirke za javnost, 23. kolovoza 1947. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.

18

Osim Weissove zbirke to su bile zbirka Dagmar Chavrak (Ilica 117a) i zbirka Kamile Radovan (Nazorova ul. 56).

19

Tri velike privatne zbirke umjetničkih predmeta, u: *Novi list*, 10. listopada 1947.

20

To su bile zbirke Slavka Žimbrega (Vlaška ul. 70/E), Zvonimira Pučara (Novakova ul. 24), Slavka Flögela (Tomislavov trg 14) i Terezije Kovačić (Masarykova ul. 21/III). Usp. Privatne zbirke javnoga karaktera, 24. prosinca 1948. HR-HDA-291, kutija 65.

21

Vidjeti: Weiss, Ervin, u: *Židovski biografski leksikon*, (ur.) Ivo Goldstein, dostupno na: <<http://zbl.lzmk.hr/?p=2751>> (12. kolovoza 2019.).

22

Weiss je financijski pomagao mnoga društva, jedan je od članova utemeljitelja Šumarskoga društva, a bio je i član ravnateljstva Jugoštampe i novinarskoga konzorcija Riječ d. d. O tome vidjeti: Novi utemeljitelji [sic] članovi, u: *Šumarski list. Glasilo Hrvatskog šumarskog društva*, 43, 11/12 (1919.), 359; JOSIP SCHLEGEL, *Biografija Tonija Schlegela*, Zagreb, 1963., 28, 42.

23

Više o djelovanju Društva prijatelja Strossmayerove galerije vidjeti: LJERKA DULIBIĆ – IVA PASINI TRŽEC, Akvizicije Društva prijatelja Strossmayerove galerije, u: *Imago, imaginatio, imaginabile. Zbornik u čast Zvonka Makovića*, (ur.) Dragan Damjanović, Lovorka Magaš Bilandžić, Zagreb, 2018., 281–301.

24

Isto. Vidjeti također: IVA PASINI TRŽEC, Zwei Gemälde aus der Sammlung Klarwill in der Strossmayer Galerie in Zagreb, u: *Zbornik za umetnostno zgodovino (Nova vrsta)*, 50 (2014.), 147–168.

25

Vidjeti: Značenje bivše zbirke Ervin Weiss, 8. ožujka 1952. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.

26

Pregledani su anotirani Glückseligovi katalozi koji se čuvaju u bečkome *Museum für angewandte Kunst* (MAK), te anotirani katalozi kuće C. J. Wawra, koji su čuvaju u aukcijskoj kući Dorotheum u Beču. – IVA PASINI TRŽEC, Fate of Jewish Art Works in Zagreb during and after World War II, izlaganje na skupu *Slovenian Jewish Heritage, International Conference*, Jeruzalem, 18.–19. rujna 2019.

27

SARAH BOCK, Auktionshaus für Altertümer Glückselig, u: *Lexikon der österreichischen Provenienzforschung*, dostupan na: <<http://www.lexikon-provenienzforschung.org/gl%C3%BCckselig-auktionshaus-f%C3%BCr-altert%C3%BCmer>> (12. kolovoza 2019.). Dokumenti o poslovanju kuće čuvaju se u Wiener Stadt- und Landesarchiv, WstLA, Handelsgericht, A45–C–Registerakten: C 33, 217, Auktionshaus für Altertümer Glückselig GesmbH.

28

HRVOJE ČAPO, Povrat otuđenog bjelokosnog plenarija iz SAD-a u Riznicu zagrebačke katedrale 1929./1930. godine, u: *Crkva u*

svijetu, 52/1 (2017.), 67–88. Taj događaj opisuje najvjerojatnije i Maximilijanov sin Leo, iako netočno prenosi podatak o umjetnici. Vidjeti također: LEO GLÜCKSELIG, *Gottlob kein Held und Heiliger! Ein Wiener 'Jew-boy' in New York*, Wien, 1999., 20.

29

Vidjeti: Misteriozna krađa u riznici prvostolne crkve, u: *Hrvatska straža*, 1/57 (6. rujna 1929.), [s. p.]; 1/58 (7. rujna 1929.), [s. p.]; Kako je bila otkrivena tatvina diptihona, u: *Slovenec*, 57/215 (21. rujna 1929.), 3; Das Elfenbein Triptychon von Zagreb, u: *Internationale Sammler Zeitung. Zentralblatt für Sammler, Liebhaber und Kunstfreunde*, 21, 18 (15. rujna 1929.), 193–194.

30

Prema: Antonio Moro, *Portret žene s psićem u krilu*, nakon 1555., ulje na dasci, 18,5 × 12,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-706. Vidjeti: *Sammlung Kommerzienrat Jacques Mühsam Berlin, Miniaturen und Aquarell-Porträts*, katalog aukcije, Auktionshaus für Altertümer Glückselig, Beč, 27.–30. travnja 1925., kat. br. 106. Više o zbirci Jacquesa Mühsama vidjeti: Die Mühsam Sammlungen, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 17, 8 (15. travnja 1925.), 58; Jacques Mühsam, u: isto, 22, 3 (1. veljače 1930.), 26.

31

Antonio Moro, *Portret žene s psićem*, nakon 1555., ulje na dasci, 100 × 80 cm, Madrid, Museo del Prado. Više o slici: BORIVOJ POPOVČAK – IVA PASINI TRŽEC – LJERKA DULIBIĆ, *Portreti u Strossmayerovoj galeriji*, katalog izložbe, Zagreb, 2018., 20–22; Vidjeti također: IVA PASINI TRŽEC – LJERKA DULIBIĆ, Transferi umjetnina i vlasništva umjetničkih zbirki u Zagrebu prije, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata, u: *Zagreb 1924.–1930. i 1945.–1967. Društvo, kultura, svakodnevnica. Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem Desničini susreti 2018*, (ur.) Drago Roksandić, Zagreb, 2019., 195–208.

32

Na poledini slike sačuvan je crnom tintom ispisan broj 356 koji odgovara popisu imovine iz 1949. godine.

33

Sammlung Kommerzienrat Jacques Mühsam... (bilj. 30), kat. br. 121, 129, 132, 135, 148. Pregledan je katalog u bečkom MAK-u.

34

O C. J. Wawri vidjeti: ASTRID BÄHR, *German Sales 1930–1945. Bibliographie der Auktionskataloge aus Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Berlin, 2013., 726 – dostupno na: <<http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/volltexte/2013/2251>> (14. kolovoza 2019.).

35

Prezime Weiss učestalo se javlja u Wawrinim katalozima, no s obzirom na učestalost prezimena u razmatranje su uzeti samo oni aukcijski katalozi u kojima se uz prezime Weiss navodi odrednica grada Zagreba. Usp. *Sammlung Dr. Max Strauss, Wien, Gemälde alter und moderner Meister, Miniaturen, Handzeichnungen*, katalog aukcije, (ur.) C. J. Wawra; Auktionshaus für Altertümer Glückselig, Beč, 22.–23. ožujka 1926., kat. br. 8, 60, 63, 101, 125, 143; *Versteigerung der hinterlassenen Sammlung des Herrn Josef Flesch, Miniaturen österreichischer, deutscher, französischer, englischer und anderer Meister, Dosen, Wachsbossierungen, Gemälde alter und moderner Meister sowie verschiedene Kunstgegenstände*, katalog aukcije, (ur.) C. J. Wawra, Beč, 12.–13. svibnja 1930., kat. br. 58; *Versteigerung der Sammlung Kommerzialrat Arthur Specht, Glas, Porzellan, Möbel, Textilien, Arbeiten aus Silber, Elfenbein und Holz, Gemälde alter und moderner Meister, antike und Vorkriegsteppiche*, katalog aukcije, (ur.) C. J. Wawra, Beč, 23. veljače 1931., kat. br. 4, 18.

- 36
Sammlung Dr. Max Strauss... (bilj. 35).
- 37
Die vierte Max Strauss-Auktion, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 18, 7 (1. travnja 1926.), 52. Više o zbirci: SAMUEL GLÜCKSELIG, Dr. Max Strauss, u: isto, 17, 14 (15. srpnja 1925.), 108.
- 38
Pieter Claesz, *Mrtva priroda*, ulje na dasci, 138 × 173 cm. *Sammlung Dr. Max Strauss...* (bilj. 35), kat. br. 8.
- 39
Isto. Slika je prije publicirana u: *Kunstschätze der Sammlung Dr. Max Strauss in Wien*, (ur.) Auktionshaus für Altertümer Glückselig & Wärndorfer, Beč, tabla 64; Claesz., u: *Niederländisches Künstler-Lexikon*, Alfred von Wurzbach, Wien – Leipzig, 1906., 1. sv., 285.
- 40
Die Sammlung Viktor Mautner-Markhof, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 19, 21 (15. studenoga 1927.), 193. Vidjeti također: H. STEKL, Mautner von Markhof, Adolf Ignaz; Karl Ferdinand, u: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, (ur.) Leo Santifaller, Eva Obermayer-Marnach, Wien, sv. 6, 1975, 165–167.
- 41
Jacobus Storck, *Luka u Holandiji*, 1664., ulje na platnu, 80,5 × 107 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-663. Usp. *Nachlass Viktor und Helene Mautner-Markhof: Gemälde moderner und alter Meister, Skulpturen, Mobiliar, Porzellan etc.*, katalog aukcije, (ur.) Auktionshaus für Altertümer Glückselig, Beč, 22.–24. studenoga 1927, kat. br. 60.
- 42
O slici vidjeti: ĐURO VANĐURA, Reporter iz Baroka. Prva javna prezentacija jednog dokumentarističkog djela iz kista Jacobusa Sturcka [taj je oblik prezimena naveden u naslovu], u: *Oklo*, 13, 375 (1986.), 25; ĐURO VANĐURA, *Nizozemske slikarske škole u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 1988., 155–156.
- 43
Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis RKD, fototeka, 596, Marines, Jacobus Storck, kutija 3, Onbekende Plaats.
- 44
Jacobus Storck, *Dvorac na rijeci u Nizozemskoj*, ulje na platnu, 92,8 × 117,5 cm, London, The Wallace Collection, inv. br. P208.
- 45
Jacobus Storck, *Brodovi na rijeci uz luku*, ulje na dasci, 78,4 × 109,5 cm, Amsterdam, Christie's, 10. studenoga 1997., lot. 141.
- 46
Die Sammlung Mautner-Markhof, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 19, 22/23 (1. prosinca 1927.), 206.
- 47
Prema: Nicolas Poussin, *Sveta Obitelj sa svetom Elizabetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, ulje na platnu, 100 × 140 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-708. O slici vidjeti: ĐURO VANĐURA, Nicolas Poussin (?) u Strossmayerovoj galeriji, u: *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 34, 1 (1991.), 81–84.
- 48
Značenje bivše zbirke Ervin Weiss, 8. ožujka 1952. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.
- 49
Katalog der fürstlich Liechtensteinischen Bilder-Galerie im Gartenpalais der Rossau zu Wien, katalog zbirke, Wien, 1873., 39, kat. br. 315; *Katalog der fürstlich Liechtensteinischen Bilder-Galerie im Gartenpalais der Rossau zu Wien*, katalog zbirke, Wien, 1885., 28, kat. br. 189.
- 50
Uebersichtszusammenstellung mit Text von Galeriegemälden, inventar zbirke, br. 189, 315.
- 51
Frauenholz, Johann Friedrich, u: *Nürnberger Künstlerlexikon*, (ur.) Manfred H. Grieb, München, 2007., 1. sv., 415–416; KAI SEEBERT, Der Kunstmarkt als Motor der Kennerschaft, u: *Copy. Right Adam von Bartsch*, (ur.) Stephan Brakensiek, Anette Michels, Anne-Katrin Sors, Petersberg, [2016.], 121–145.
- 52
Uebersichtszusammenstellung... (bilj. 50).
- 53
F. DEAK, Die Zagreber privaten Kunstsammlungen, 40 Jahre Zagreber Tagblatt, u: *Zagreber Tagblatt*, 40 (1925.), 37.
- 54
»fachmännisch geführte und eingerichtete Sammlung (...) bietet jedem Kunstfreund und Sachverständigen eine Fülle hochinteressanter, dabei oft ungemein seltener Kunstgegenstände, welche vom Eigentümer mit großem Fleiß und Verständnis durch zwei Dezennien gesammelt wurden.« Die privaten Kunstsammlungen Agrams, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 17, 4 (15. veljače 1925.), 28–29.
- 55
F. DEAK (bilj. 53).
- 56
Pripisano: August Querfurt, *Osedlavanje konja*, ulje na bakrenom limu, 23 × 16 cm, inv. br. SG-704; Pripisano: August Querfurt, *Jahača scena*, ulje na bakrenom limu, 23 × 16 cm, inv. br. SG-705. Usp. ĐURO VANĐURA, Konjanički prizori Augusta Querfurta, u: *Oklo*, 4, 468 (1990.), 23.
- 57
Norbert Grund (?), *Vjenčanje u logoru*, ulje na platnu, 24 × 32 cm, inv. br. SG-699; Norbert Grund (?), *Život u logoru*, ulje na platnu, 24 × 32 cm, inv. br. SG-700.
- 58
ĐURO VANĐURA (bilj. 42, 1988.), 95.
- 59
Više o slikaru vidjeti: *Norbert Grund, 1717–1767, pùvab vsedního dne = the charm of the everyday*, katalog izložbe, Marcela Vondračková, [Prag], 2017.; *Norbert Grund, 1717–1767*, katalog izložbe, (ur.) Jan Kříž, Wien, 1967.
- 60
»Aus Agram kamen zwei als internationale Sammler bekannte Großindustrielle, die Herren Erwin Weiss und dr. Marics (...)«. Auftakt zur Figdor Auktion, Außländische Kunsthändler kommen nach Wien, u: *Neues Wiener Journal*, 11. lipnja 1930., 5.
- 61
Matthijs Naiveu, *Dame u razgovoru s kavalirom*, ulje na platnu, 52 × 42 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-707. O slici vidjeti: SARAH GOJKOVIĆ, Simbolika cvijeća na slikama flamanskih i nizozemskih slikara u Strossmayerovoj galeriji starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, diplomski rad, 2013., 64–69; ĐURO VANĐURA (bilj. 42, 1988.), 117.

- 62
Neke ceduljice su samo djelomično čitljive: »(...)aženkov«.
- 63
Russian traditions. Blog about Russian traditions, superstitions, rituals, folk medicine and many other, <<http://ruski-ya.blogspot.com/2011/10/as-trained-george-gakkenshmidt.html>> (20. kolovoza 2019.).
- 64
Isto.
- 65
ELENA SOLOMACHA, Verkäufe aus der Ermitage, u: *Verkaufte Kultur, die sowjetischen Kunst- und Antiquitätenexporte, 1919–1938*, (ur.) Waltraud Bayer, Frankfurt am Main, 2001., 41–62.
- 66
ANJA HEUß, Russisches Kulturgut in (westeuropäischen) jüdischen Sammlungen: Von den Berliner 'Russenauktionen' bis zur 'Arisierung', u: *Verkaufte Kultur...* (bilj. 65), 203–213.
- 67
WALTRAUD BAYER, Erste Verkaufsoffensive, Exporte nach Deutschland und Österreich, u: *Verkaufte Kultur...* (bilj. 65), 101–131.
- 68
LEO GLÜCKSELIG (bilj. 28), 21–22; Vidjeti također: Russenauktionen in Wien, u: *Internationale Sammler-Zeitung...* (bilj. 29), 21, 6 (15. ožujka 1929.), 63–64.
- 69
Nizozemski slikar, *Seljačka veselica*, ulje na platnu, 45,2 × 61 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-709. O slici vidjeti: ĐURO VANĐURA (bilj. 42, 1988.), 124–125.
- 70
Christoffel van der Laemen, *Rasipni sin*, 1630.–1651., ulje na dasci, 54,5 × 72,5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-712. Slika je izložena na izložbi *TransCultAA istraživanja u Strossmayerovoj galeriji* (24. rujna – 27. listopada 2019.), katalog izložbe je u pripremi.
- 71
Sačuvane su samo četiri kutije dozvola, Bundesdenkmalamt-Archiv (dalje: BDA-Archiv), Ausfuhr, Ausfuhrformulare, kutija 25 (1918.–1920.), 26 (1923.), 27 (1923.).
- 72
BDA-Archiv, Ausfuhr 1938, 8556, Friedrich Laudner.
- 73
Michiel Carrée, *Stado s pastirima*, 1685., ulje na platnu, 58 × 78 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, inv. br. SG-701.
- 74
MK-UZKB/SA-Dokumentacijska građa Konzervatorskoga ureda (1928.–1945.) (dalje: DGKU), 1941., 1-300, 89/1941.
- 75
Zakonska odredba o zabrani otuđivanja i izvažanja starinskih umjetničkih, kulturno-povjesnih i prirodnih spomenika na području Nezavisne Države Hrvatske, LXXVIII-135 Z.p./1941., 12. svibnja 1941., u: *Zakoni, zakonske odredbe, naredbe i t. d. proglašene od 11. travnja do 26. svibnja 1941.*, (ur.) A. Mataić, Zagreb, 1941., 1. sv., 227–228; MARTINA JURANOVIĆ-TONEJC, Zakonska regulativa u zaštiti pokretne baštine u doba Nezavisne Države Hrvatske, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 33/34 (2012.), 15–22.
- 76
Odluka Konzervatorskoga ureda, 17. svibnja 1941. MK-UZKB/SA-DGKU, 1941., 1-300, 84/1941.
- 77
Upozorenje vlasnicima starina. MK-UZKBSA-DGKU, 1941., 1-300, 90/1941.
- 78
IVA PASINI TRŽEC, Contentious Musealisation Process(es) of Jewish Art Collections in Croatia, u: *Studi di Memofonte*, 22 (2019.), 41–49.
- 79
Obrazac obavezne prijave imetka Židova, Branka Weiss, 1. srpnja 1941. HR-HDA-Ministarstvo državne riznice NDH. Odjel za novčarstvo, državnu imovinu i dugove. Ured za podržavljeni imetak (PONOVA) (dalje: HR-HDA-1076), kutija 707.
- 80
Zaštita zbirke Branke Weiss, rođj. Huth, 24. srpnja 1943. HR-HDA-Ministarstvo narodne prosvjete NDH, HR-HDA-216, kutija 1454, br. 410-1943.
- 81
Isto.
- 82
Isto.
- 83
Vidjeti: Obrazac obavezne prijave imetka Židova, Ervin Weiss, 1. srpnja 1941. HR-HDA-1076, kutija 707.
- 84
Ervin Weiss, nošenje židovskog znaka. HR-HDA-Ravnateljstvo ustaškog redarstva. Židovski odsjek, HR-HDA-252, kutija 3, br. 27469.
- 85
TOMISLAV ANIĆ, Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.–1946., u: *Časopis za suvremenu povijest*, 1, 39 (2007.), 25–62; MARIJAN MATICKA, Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944.–1948.), u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 25 (1992.), 123–148.
- 86
ZDENKO RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.–1991. Od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 178.
- 87
Rješenje, I.113/49-2, 26. veljače 1949. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.
- 88
Ervin Weiss, zaštita sekvestriranih predmeta, Konzervatorski zavod Kotarskom sudu za II. i III. rajon, 1. ožujka 1949. MK-UZKB/SA-KOMZA, 89/1948, MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss, br. 199/1949.
- 89
Imenovanje novog čuvara sekvestrirane imovine, 7. travnja 1949. Rješenje o imenovanju čuvara, 16. svibnja 1949. MK-UZKB/SA-KOMZA, 89/1948.
- 90
Ministarstvo za nauku i kulturu Kotarskom sudu, 23. rujna 1950.; Konzervatorski zavod MUO-u, 20. listopada 1950. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.
- 91
Rješenje Kotarskog suda II., br. I. 330/50, 10. siječnja 1951. MK-UZKB/SA-KOMZA, 89/1948. U dokumentaciji Općinskoga suda II. koji je bio nadležan za Kotarski narodni sud za II. i III. rajon,

a koja se nalazi u Državnome arhivu u Zagrebu nisu sačuvani spisi o Weissovoj konfiskaciji, iako je u imeniku konfiskacija naveden broj spisa Izvršenja konfiskacije imovine Ervina Weissa: I. 113/49 i 330/50.

92

Materijal bivše zbirke Ervin Weiss, JAZU Konzervatorskom zavodu, 4. veljače 1952. MK-UZKB/SA-ZPZ, Zbirka Weiss.

*Istraživanje za ovaj rad provedeno je u okviru *JESH programme (Joint Excellence in Science and Humanities)* Austrijske akademije znanosti (*Österreichische Akademie der Wissenschaften*), Beč, lipanj-kolovoz 2019., te u sklopu HERA projekta 15.080 TransCultAA (*Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century*, <http://www.transcultaa.eu>). Projekt je financiran sredstvima programa Europske unije Obzor 2020 za istraživanje i inovacije, u sklopu Ugovora o dodjeli sredstava br. 649307.

Summary

Iva Pasini Tržec

Paintings of Old Masters from the Collection of Ervin and Branka Weiss in the Strossmayer Gallery in Zagreb

The Strossmayer Gallery of Old Masters at Croatian Academy of Sciences and Arts owns sixteen paintings by old masters from the collection of Ervin (1884–1966) and Branka Weiss (d. 1975). Based on a comprehensive study of documents stored in various archival institutions and holdings, this article outlines the fate of the Weiss collection shortly before, during, and after World War II, and identifies the circumstances under which the said paintings were transferred to the Strossmayer Gallery. Industrialist and wholesaler Ervin Weiss, director of the Trbovlje Coalmine, enjoyed a high reputation in the interwar period, both in economy and in the cultural life of Zagreb. Well informed about the art markets in major regional centres, especially Vienna, Ervin Weiss managed to assemble a significant art collection, which enjoyed an international esteem. Having married Branka Huth in 1925, Weiss converted to Catholicism. After the establishment of the Independent State of Croatia, his collection was listed and photographed, and placed under the authority of the Conservation Office, but it did not share the fate of most Jewish collections that were voluntarily or forcibly stored at the Museum of Arts and Crafts in Zagreb during the war. After the war, in 1945, Weiss' collection in his apartment on the second floor of a building at Boškovićeva Street no. 2 was registered and placed under the protection of the Conservation Institute, and in 1947 it was granted the status of a private collection of public significance. However, in 1949, the property of Ervin Weiss was sequestered and subsequently confiscated, and his artworks were handed over to the Yugoslav Academy of Sciences and Arts. The Weiss collection is now scattered across various museum institutions in Zagreb.

An analysis of annotated Viennese auction catalogues confirms Ervin Weiss' direct involvement in the art market there. His name appears in the so-called protocol catalogues of the Auktionshaus für Altertümer Glückselig and the auctioneer

C. J. Wawra (Alfred Wawra). Based on the information about the sale/purchase of paintings by the old masters, new insights could be obtained about the early provenance of some of them and their fate before entering the Weiss collection. In 1925, Ervin Weiss bought the *Portrait of a Lady with a Lap Dog* from the Auktionshaus für Altertümer Glückselig, at the sale of the collection of Jacques Mühsam (1857–1930) a Berlin-based textile producer, and in 1927 the painting *A Harbour in the Netherlands* at the sale of the legacy of Victor (1865–1919) and Helena Mautner-Markhof (d. 1926), descendants of a reputable Czech family of brewers. It is from the same auction house that Weiss most likely bought the painting *Holy Family with St Elizabeth and St John the Baptist*, originating from the Fürsten von und zu Liechtenstein collection in Vienna. It had been part of the princely collection from before 1807 to 1922, when it was sold to the Glückselig auction house. Another painting that was probably acquired from the same auctioneer was *A Lady Conversing with a Gentleman*, which has a note in Cyrillic on the back saying “M. G. Kraevskaya” and “V. F. Kraevsky”. Research on the physical traces on the back of paintings complement our knowledge of Weiss' purchases in the Austrian market. A piece of paper with the stamp of the Bundesdenkmalamt, used from 1923 to 1934, is preserved on the back of the *Village Festival* and probably also on the back of the *Prodigal Son*, although in a very poor state of preservation. So far, the only export license found in the Bundesdenkmalamt archive in Vienna issued to Ervin Weiss probably refers to the *Herd with the Shepherds*, which corresponds to the brief description “unbekannter Maler, Vieherde a./d. [an der] Tränke”.

Keywords: collection of Ervin and Branka Weiss, Strossmayer Gallery of Old Masters at HAZU, paintings by old masters, provenance, Viennese art market, Auktionshaus für Altertümer Glückselig

Izvori ilustracija i autori fotografija / Sources of illustrations and photo Credits

Višnja Bralić

The Cult of Saint Euphemia, the Patron Saint of Rovinj, and the Venetian Politics of Co-creating Local Identities in Istrian Communities in the 15th Century / *Kult sv. Eufemije, zaštitnice Rovinja i venecijanska politika sukreiranja lokalnih identiteta u istarskim zajednicama 15. stoljeća*

1: © Museo Correr, Venezia (Giuseppe Rosaccio, *Viaggio da Venezia a Costantinopoli, per mare e per Terra, & insieme quello di Terra Santa*, Venetia: Giacomo Franco, 1598, fol. 7v)

2–10: Ljubo Gamulin

Anna Boreczky

Historiography and Propaganda in the Royal Court of King Matthias: Hungarian Book Culture at the End of the Middle Ages and Beyond / *Historiografija i propaganda na dvoru kralja Matije Korvina. Mađarska kultura knjige krajem srednjega vijeka i dalje*

1–11, 14, 16–18: © National Széchényi Library, Budapest (Országos Széchényi Könyvtár)

12, 13: © Heidelberg University Library (Universitätsbibliothek Heidelberg)

15: From Wikimedia Commons, the free media repository

Ivan Gerát

Saint George Between Media and Functions / *Sv. Juraj između medija i funkcija*

1: Image courtesy National Gallery of Art, Washington DC

2: <https://www.metmuseum.org/art/collection/>, Public Domain

3: <https://www.metmuseum.org/art/collection/>, Public Domain

4, 5: Ivan Gerát

6: Archive of the Institute of Art History of the Slovak Academy of Sciences

Ivan Ferenčak

The Illustrations in the Glagolitic Books Printed by Bishop Šimun Kožičić Benja in Rijeka (1530–1531) / *Ilustracije u glagoljskim knjigama biskupa Šimuna Kožičića Benje tiskanim u Rijeci (1530.–1531.)*

1: Tamara Runjak, *Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća*, Zagreb, 2011.

2, 7–10: Zagreb, Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, R-600, snimio Ivan Ferenčak 2019.

3: Ivan Ferenčak, 2019.

4: Biblioteca nazionale Marciana, Venezia, BM – Rari Ven. 579 (su concessione del Ministero per i Beni e le Attività Culturali – Biblioteca Nazionale Marciana. Divieto di riproduzione).

5: Biblioteca nazionale centrale di Firenze, Firenze, MAGL.2.1.109 (su concessione del Ministero dei beni e delle attività culturali. Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Divieto di riproduzione)

6: Bibliothèque nationale de France, Paris, département Musique, RES-1527.

11: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, RIIA-8°-8.

12: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, RIIA-16°-5.

Milan Pelc

Panegyric Emblem Books, Jesuits and the Habsburg Emperors: Some Examples Related to 17th-Century Croatia / *Panegirički amblemi i habsburški carevi – primjeri iz 17. stoljeća povezani s hrvatskom kulturnom sredinom*

1: © Hrvatski povijesni muzej, Zagreb / Croatian History Museum

2: © University Library, Budapest / Egyetemi Könyvtár, Kézirattár

3–20: © Austrian National Library, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek

Polona Vidmar

Cæsari in mis omni hora fidelis servivi: The Portraits of Sigismund Herberstein and Walter Leslie in Diplomatic Robes / *Cæsari in mis omni hora fidelis servivi: Portreti Žigmunda Herbersteina i Waltera Leslieja u diplomatskim odorama*

1–2, 4, 6: Knjižnica Ivana Potrča Ptuj / Ivan Potrč Library Ptuj

3: *Hollstein's German Engravings, Etchings and Woodcuts 1400–1700*, vol. XIII A, 1984

5, 10, 13: Google Books

7–9, 11–12: Polona Vidmar

Nóra G. Etényi

Broadsheets with Engravings in a Manuscript Chronicle from Ulm: Visual Representations of the Hungarian Kingdom on German Political Leaflets during the War of Reconquest (1683–1699) / *Grafički plakati u rukopisnoj kronici iz Ulma: Vizualna reprezentacija Ugarskog Kraljevstva na njemačkim političkim letcima tijekom Velikog turskog rata (1683.–1699.)*

1, 4: © Austrian National Library Portrait Collection, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek Porträtsammlung

2, 3, 6: © Hungarian National Museum, Budapest / Magyar Nemzeti Múzeum

5, 7: © National Széchényi Library, Budapest, Apponyi Sammlung / Országos Széchényi Könyvtár, Apponyi Metszet

Werner Telesko

Graphic prints of the Josephine period (1765/1790) and the propaganda of 'Religious Tolerance' / *Grafički listovi Jozefinskog razdoblja (1765./1790.) i propaganda "Vjerske tolerancije"*

1: © Austrian National Library, Vienna

2: © Austrian National Library, Vienna

3: © Vienna Museum

- 4: © Vienna Museum
5: © Vienna Museum
6: © Vienna Museum

Martina Frank

Representing the Republic in Seventeenth-Century Venice / *Predstavljanje Republike u Veneciji 17. stoljeća*

- 1, 3, 4, 5, 12: © Austrian National Library, Vienna / Österreichische Nationalbibliothek
2, 15: Martina Frank
6: © University Library of Padua / Biblioteca universitaria di Padova
7: © McNay Art Museum
8: Cat Bauer (<https://venetiancat.blogspot.com/2016/11/thanksgiving-in-venice-celebrates-black.html>)
9, 10: <https://www.lamoneta.it/topic/157941-medaglia-nicol%C3%B2-contarini/>
11: © José Luiz Bernardes Ribeiro / CC BY-SA 4.0
13: Internet culturale
14: © Marciana National Library / Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia
16: © Museo Civico del Castello di San Giusto, Trieste

Bálint Ugyr – Maja Žvorc

The Čakovec Stone Bust Collection: New Identifications, Possible Dating and the Identity of its Commissioner / *Zbirka kamenih bisti u Čakovcu: Nove identifikacije, moguće datacije i naručitelj*

- 1, 4, 6, 8, 10: Jovan Kliska
2: © Austrian National Library (Österreichische Nationalbibliothek), Vienna
13, 15: © Museum of Međimurje (Muzej Međimurja), Čakovec
3, 5, 7, 9, 11, 14, 16: *Corpus Juris Hungarici*, Tyrnaviae, 1751.
12: © National Széchényi Library (Országos Széchényi Könyvtár), Budapest
17, 18: © National Archives of Hungary (Magyar Nemzeti Levéltár), Budapest
19: Bálint Ugyr

Damir Tulić

Glory Crowned in Marble: Self-promotion of Individuals and Families in Seventeenth- and Eighteenth-Century Monuments in Istria and Dalmatia / *Slava okrunjena mramorom: Samopromocija osoba i obitelji na spomenicima 17. i 18. stoljeća u Istri i Dalmaciji*

- 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17: Damir Tulić
14: Samo Štefanac

Jasminka Najcer Sabljak

Portraits of Habsburg Rulers in the Aristocratic Collections of Eastern Croatia / *Portreti vladara obitelji Habsburg u plemićkim zbirkama istočne Hrvatske*

- 1, 2: © Galerija Matice srpske, Novi Sad
3: Francisca Clary-Aldringen
4: Davor Šarić

Danko Zelić

Projekt Fausta Vrančića za opsadu Ostendea iz 1603. godine / *Faust Vrančić's Design for the Siege of Ostend from the Year 1603*

- 1: Matthias Dögen, *Architectura militaris moderna* (...), Amstelodami, 1647., 354–355.

2–4: © Rijksarchief in België / Archives de l'État en Belgique, Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume, Fond Duitse Staatssecretarie / Secrétairerie d'État Allemande, 413, p. 309

5: Pompeo Giustiniano, *Delle guerre di Fiandra libri 6. Di Pompeo Giustiniano del Consiglio di guerra di S. M. C. (...) Posti in luce da Giuseppe Gamurini (...) con le figure delle cose più notabili*, In Anversa, 1609., 84–85

Radoslav Tomić

Generalni providur Leonardo Foscolo i umjetnost u Dalmaciji / *Provveditore generale Leonardo Foscolo and Art in Dalmatia*

- 1–30: Fotografije iz arhive autora
4: Presnimak iz: Alfons Pavich pl. Pfauenthal, *Prinosi povijesti Poljica*, Sarajevo, 1903., 79.

Petar Puhmajer

Dvorac Cernik – kontinuitet i mijene predturskog nasljeđa u barokno doba / *The Cernik Castle – Continuity and Change in the Pre-Ottoman Heritage during the Baroque Era*

- 1, 2, 9: Paolo Mofardin, Fototeka IPU
3 a, b; 6 a, b, c, d: arhitektonski snimak Sanja Štok i Barbara Kulmer, grafička obrada Marin Čalušić
4, 7, 10, 11: Petar Puhmajer
5: © Generallandesarchiv, Karlsruhe

Bojan Goja

Kuća Cattinelli 1772. godine: prilog poznavanju stambene arhitekture u Zadru u 18. stoljeću / *The Cattinelli House in 1772: A Contribution to Our Knowledge of Housing Architecture in 18th-Century Zadar*

- 1, 2: Bojan Goja
3, 4: Branko Maroević, dipl. ing. arh., izrada nacrtu

Iva Pasini Tržec

Slike starih majstora iz zbirke Ervina i Branke Weiss u Strossmayerovoj galeriji u Zagrebu / *Paintings of Old Masters from the Collection of Ervin and Branka Weiss in the Strossmayer Gallery in Zagreb*

- 1, 3, 6: Arhiv Strossmayerove galerije HAZU, dokumentacija Weiss
2: MAK – Museum of Applied Arts (Museum für angewandte Kunst), Vienna
4: RKD – Netherlands Institute for Art History (Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie), Den Haag
5: Palais Liechtenstein, Vienna
6: © Strossmayerova galerija starih majstora HAZU
7: BDA – Bundesdenkmalamt Archiv (Federal Monuments Authority Austria Archive), Vienna

Irena Kraševac

Prva tri djela u fundusu Moderne galerije Društva umjetnosti / *The First Three Artworks in the Holdings of the Modern Gallery of the Art Society in Zagreb*

- 1, 4: Goran Vranić, Moderna galerija, Zagreb
2: Paolo Mofardin, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
3: digitalna presnimka iz kataloga izložbe: *Ivan Meštrović. Skulpturen*, Nationalgalerie, Staatliche Museen Preußischer Kulturbesitz, Berlin, 1987. (Nenad Gattin?)
5: Arhiv Galerije grada Praga / Archive of Prague City Gallery